

Ó, AZOK A HATVANAS ÉVEK . . .

Szeli István születése napjára

1961 legvégén jelent meg a *Symposion* első száma, az akkori ifjúsági lap mellékleteként. Ezzel irodalmunknak, de kultúránknak, talán egész kisebbségi szellemi életünknek egy különös, azóta sokszor felemlített időszak kezdődött el. Az irodalom életében új törésvonalak keletkeztek, új irodalmi és kulturális értékrend volt kialakulóban, váratlan és kihívó közlések, közlemények láttak napvilágot, sosem hallott nevek hangzottak el. Viták lángolnak fel, sértődések és háborgások uralták a szellemi életet.

Sokat lehetne azon tündőzni, mi vette akkor kezdetét a vajdasági magyar irodalom, de egyben a vajdasági magyarság életében is. Anélkül, hogy ennek a tündődésnek hangot adnék, egyetlen tapasztalatot említek meg csupán. Azt a nagyon egyszerű és azóta majdnem elfeledett tényt, hogy a hatvanas évek legelején igen széles körben rendkívül fontossá vált az irodalom. Egy-egy vers, valamely próza kihágásnak számító szava vagy szubverzív mondata napokig, hetekig közbeszéd tárgya lett, nem szólva az első tekintélyromboló kritikái megnyilatkozásokról, amelyek után sokszor ismerős ismerőssel, barát baráttal nem állt többé szóba . . .

Ebben a helyzetben, már 1962-ben, a *Híd* folyóirathoz került Domonkos István *Rátka* című hosszú verse, és a folyóirat, nyilván azért, mert nem tudta, mit is kezdhetne a kézirattal, kiadta recenzióra Szeli Istvánnak, az akkoriban Zentán élő magyartanárnak, mégpedig a vers szerzője nevének elhallgatásával. A recenzió annak rendje és módja szerint elkészült, meg is jelent a *Híd* 1962. márciusi számában, vele együtt a vers is. Ugyanitt közölték egy bizonyos Szemes Dezsőnek* Helyzet és magatartás című írását, amelyből akár a verset figyelemre méltató tanár-kritikus, akár a vers szerzője, vagy éppen az ifjúsági lap

* *Tudomásunk szerint Tomán László használta ezt az álnevet. (A szerk.)*

mellékletének munkatársai félig-meddig ideológiai bírálata olvasható ki. A *Rátka* 1963-ban, az akkor induló Symposion-sorozatban Domonkos István első kötetének címadó verse lett. Megjegyzem, hogy Domonkosnak erről a kötetéről, tehát a versről és a vers életének ezen kis történetéről az UMIL (1994; 2000) egy szót sem tud, pedig egy lexikonnak sok mindent illene tudni...

De most nem erről van szó. Inkább arról, amiről Szelei István a *Magyar Szónak* ugyancsak a hatvanas évek legelején indult *Kilátó* című mellékletében számol be. Szó szerint így:

„Néhány hete megkért a *Híd*, hogy írjak egy versről. Nyelvéről, metaforáiról, valamit. Megküldték a verset, igaz, a poéta nevét nem közölték mindjárt. Nem is volt fontos. Eleget tettem a kérésnek, megírtam hát az ismertetőt. Jót is, rosszat is mondtam róla: ahol ügyetlen volt, ott megróttam, de a gyöngyszemeknek örültem, s biztattam is. Aztán egyszer Újvidéken jártamban belebotlottam a hadra kelt ifjú sereg egyik közvitéjébe. Azt kérdezte, hogy miért akarom én a nyakukat törni. Az övékét, en bloc. Néhány nap múlva meg Petőfiről olvastam példázatot: ő nem volt modern pedagógus, lám, nagyot ütött a botjával a szamár fejére. (A példabeszéd persze sántít, mert ugyebár nem a költő ütött a szamár fejére, hanem a juhász. Ami már Petőfi korában is nagy különbség volt.) A harmadik, aki letette a garast, nem kíván velem egy lapban nyomdafestéket szagolni, velem, aki megdicsért egy kezdő verselőt.”

Szelei Istvánnak van is erre a történetre egy megjegyzése: „Úgy látszik, mindez szervelesen hozzátartozik a vajdasági magyar irodalom szolgálatának az örömeihez. És a bunkószellemhez, amit oly nagy sikerrel akklimatizáltunk a hazai talajon, szellemi életünk nagyobb dicsőségére.”

Így ér véget Szelei István a *Perpatvar íróéknál* című írása, egy ironikus, ezzel együtt pontos, ma is felidézhető irodalmi, szellemi, kulturális helyzetkép cseppet sem örömteli megrajzolásával.

Természetesen kideríthető, kik voltak ennek a szomorú történetnek a szereplői, ki volt a „hadra kelt ifjú sereg” ama háborgó „közvitéje”, ki volt a Petőfi-példázat szerzője, és ki zárkózott el Szelei Istvántól oly radikálisan, hogy többé nem volt hajlandó vele egy táblól cseresznyézni. Nyilván sokan tudnak is ezekről a szereplőkről, akkoriban magam is tudhattam róluk, mostanra azonban kikopott a nevük a történetből. Amin nem kell csodálkozni. Sőt, jó is, hogy megfeledeztünk róluk. Így legalább magával a történettel szembe-sülhetünk: irodalmi és kulturális életünk egyik különös, de egyáltalán nem ritka, nem is rendhagyó epizódjával. Természetünkről, világunkról, gondolkodásunkról beszél ez a történet, gondolom, máig érvényes módon. De még mindig nem erről akarok beszélni.

Sokkal inkább arról, és erről most már egészen röviden, hogy egy időben valóban nagyon fontos volt nekünk az irodalom. Lám, mire volt képes, mennyi

indulatot és képzeletet, hány szellemet mozgatott meg egyetlen vers, mennyi szerkesztői taktikus, de nem tapintatos meggondolás lehetett a vers szerzőjének elhallgatásában, egyáltalán abban, hogy egy verset kiadnak recenzióra, miféle delikvencia abban, hogy valaki vállalkozik egy ismeretlen szerző kétegyeket keltő versének értelmezésére, és nem is akárhogyan, hiszen egész irodalomtörténeti és -elméleti, nyelvészeti és poétikai tudását latba vetve nézett szembe a hozzá eljuttatott, előtte ismeretlen szerző munkájával, miközben ha nem is tudta, de sejtette, hogy ezzel nem szerez magának barátot, de dicséretet sem. Mi készíthette tehát Szeli Istvánt arra, hogy 1962-ben, amikor tényleg „hadra kelt” egy „ifjú sereg”, belenyúljon az irodalmi, de akár azt is mondhatnám, politikai darázsfaszekbe? Őt, aki szerint a bátorság „az erényeknek csak a legolcsóbbika”?

Nem az elszántság, és nem is a bátorság tehát.

Azt gondolom, hogy az irodalom, a költői szó megbecsülésén, tiszteletén kívül semmi más. Az irodalom értője ugyanis csak az irodalom szavára kapja fel a fejét. És ha értéket vél felfedezni, akkor mindenről megfeledkezik, hiszen nincs is szava, se mondanivalója másról, csak a költészetről . . .

Ha ez így van, márpedig Szeli István munkásságának ismeretében vajon ki vitathatná el, hogy valóban így van, akkor azt kell mondani, hogy a hatvanas évek legelején az irodalom nemcsak azért volt sokak és sokunk számára rendkívül fontos, mert éppen így hozta az életünk, hanem azért is, mert az irodalom, a költészet mondott akkoriban valami fontosat az életről, önmagáról, a világról, az egész magyar irodalomról és történelemről.

Például Domonkos István *Rátka* című versében, és Szeli Istvánnak a vershez tartozó, egész irodalmi életünket máig érvényes módon diagnosztizáló történetében.

BÁNYAI János